

Penkiametis taisyklingai netaria garsų – ar laukti, kol „išaugs“?

Tėvams viena didžiausių intrigu pirmaisiais vaiko gyvenimo metais – koki pirmąjį žodį mažasis ištars? O štai ketveri–penkeri metai laikomi ta riba, kai mažylis jau turi gebėti taisyklingai tarti bemaž visus kalbos garsus. Tačiau neretai pasitaiko, jog sudėtingesniųjų garsų, tokių kaip r, š, ar dž, tarimo mokymasis gali kiek užsitęsti. Pasak logopedų, to priežastis gali būti ne tik sulėtėjusi vaiko garsų tarimo raida ar kalbėjimo sutrikimai, bet ir tėvų, mokančių tarti pirmuosius žodžius, patyrimo ar net žinių stoka.

Su kokiais artikuliacijos sutrikimais dažniausiai susiduria mažieji ir kaip jiems padėti mokantis taisyklingo garsų tarimo, – patarimais dalijasi ilgametę logopedo patirtį sukaupusi Šiaulių universiteto Specialiosios pedagogikos katedros lektorė, Lietuvos logopedų asociacijos pirmininkė dr. Daiva Kairienė.

Kaip teigia dr. D. Kairienė, garsus tarti vaikai mokosi pasitelkdami jutiminę sistemą: regimuoju ir lytėjimo būdu mėgdžioja garsų artikuliaciją, t. y. mokosi, kaip tariant skirtingus garsus keičiasi liežuvio ir lūpų padėtis. O klausydamiesi gimtosios kalbos garsų, mažieji stengiasi kuo tiksliau atkartoti jų skambesį. „Toks jau yra kalbėjimo raidos nuoseklumas, kad iki ketverių metų vaikų kalbėjimui būdingas fiziologinis šveplavimas. Tokio amžiaus vaikai vienu atveju iškraipo garsų tarimą, t. y. taria netikslius garsus, o kitu atveju neištariamą garsą keičia lengviau tariamu. Pavyzdžiui, vietoj š dažnai taria s, o r keičia į l ar j. Pasitaiko, kad sudėtingieji garsai tiesiog praleidžiami – dažniausiai žodžiuose pasigendama r ar l garsų, – aiškino dr. D. Kairienė.

Tuo tarpu, kai penkerių ar net vyresnio amžiaus vaikas tardamas šiuos garsus vis dar švepluoja, reikėtų sunerinti. Galima įtarti esant ne tik sulėtėjusią garsų tarimo raidą, bet ir rimtesnių fonetinio kalbėjimo sutrikimų. „Lėtesnė garsų tarimo raida pasireiškia, kai penkiametis geba ištartį pavienius garsus, tačiau ne visada juos taisyklingai taria žodžiuose. O jeigu mažasis nesugeba taisyklingai ištartį ir pavienio garso, tėvams nedelsiant reikėtų kreiptis į logopedą“, – sakė Šiaulių universiteto, ruošiančio specialiosios pedagogikos ir logopedijos specialistus, lektorė. Lietuvoje dažniausiai vaikų fonetinio kalbėjimo, arba artikuliacijos, sutrikimais yra laikoma dislalija ir dizartija. Tiek vieno, tiek kito sutrikimo atveju mažiesiems būdingi garsų tarimo trūkumai, tačiau skiriasi pastarųjų priežastys. „Esant dislalijai vaikai netaisyklingai taria garsus dėl nepakankamai išlavėjusių ar netikslių liežuvio, lūpų judesių. Tokiais atvejais jie nemoka atlikti judesio, reikalingo garsui ištartį. Kita priežastis gali būti siejama su netaisyklingu sąkandžiu, liežuvio padėtimi, kai liežuvis lenda tarp dantų tariant s, z, c garsus, ar trumpu poliežuvininiu raiščiu, ribojančiu liežuvio galiuko judesius ir garsų, ypač š, č, l, r tarimą“, – vardijo dr. D. Kairienė. Kitaip nei dislalijai, dizartijai būdingos ne fiziologinės, o neurologinės kilmės netaisyklingo garsų tarimo priežastys. Pastarosios dažnai siejamos su artikuliacinio aparato raumenų įtampos pakitimais, netaisyklingu, paviršutinišku kvėpavimu ir pakitusiu balsu, kai vaikui kalbant jaučiamas nosinis balso atspalvis, balsas yra silpnas ar monotoniškas. „Dizartijos atveju vaiko kalbėjimas gali būti sunkiau suprantamas aplinkiniams, nes jam būdingas netikslus ne tik priebalsių, bet ir balsių tarimas. Kitaip tariant, gali pasireikšti supanašėjęs arba neryškus panašių garsų, tokių kaip s ir š ar z ir ž, tarimas, taip pat gali pasitaikyti priebalsių minkštinimo, pavyzdžiui, vietoj „lapė“ tariama „liapė“, ar skardžiųjų priebalsių duslaus tarimo klaidų, kai vietoj „bitė“ vaikas taria „pitė“, – aiškino logopedė. – Tokiems vaikams sunku ištartį ir sudėtingesnius žodžius bei juose pasitaikančias priebalsių samplaikas, kaip pavyzdžiui, – „arklys“.

Pasak Šiaulių universiteto lektorės, pastebima, jog dėl žinių stygiaus ir / ar patirties trūkumo tėvams kartais sunku identifikuoti vaikus turint kalbėjimo sutrikimų. Todėl, užuot kreipęsi

į specialistus, tarties sutrikimus neretai ignoruoja, laukdami, kol „vaikas juos išaugs“ arba, priešingai, dažnai nesėkmingai vaikus ima mokyti patys.

„Pasitaiko atvejų, kai norėdami, kad vaikas išstartų konkretų garsą, tėvai primygtinai prašo pakartoti jį taisyklingai, nors vaikas tam dar nėra pasirengęs. Tačiau norint išties padėti vaikui, reikalinga logopedo pagalba, o dar geriau – tėvų ir logopedo pagalba bendradarbiaujant, – sakė dr. D. Kairienė. – Pastebėjus, kad mažyliui natūraliai nepavyksta taisyklingai pakartoti garso, pirmiausia rekomenduojama kreiptis į logopedą. Pastarojo patarimai, nustačius vaiko kalbėjimo sutrikimo pobūdį, padės tėvams geriau suprasti, kaip reikia mokyti taisyklingai tarti garsus.“

Bendraujant su artikuliacijos sutrikimų turinčiu vaiku, bene svarbiausia analizuoti jo tarties ypatumus ir atkreipti dėmesį į pasikartojančias garsų tarimo klaidas. „Nepriklausomai nuo to, kiek jums yra suprantamas vaiko kalbėjimas, visada atsakykite į jo klausimą ar kreipimąsi. Jeigu nesupratote, ką vaikas sako, perklaukite ar pakartokite tą vaiko sakinio dalį, kurios nesupratote, o uždavę klausimą, padėkite vaikui atsakyti pasiūlydami atsakymo pavyzdį“, – patarimais dalijosi itin paklausius rinkoje logopedijos specialistus rengianti dr. D. Kairienė.

Tuo tarpu tėvų kalbėjimas, mėgdžiojant vaikų netaisyklingą tarimą, tik dar labiau įtvirtina netinkamos tarties įpročius. „Skatindami taisyklingą kalbėjimą, tėvai turėtų daugiau dėmesio kreipti kalbėjimo modeliavimui, t. y. net jeigu ir vaikas netaisyklingai ištaria žodį, tėveliai turėtų patys tarsi neutraliai jį pakartoti taisyklingai. Tokiu būdu kur kas labiau (nei kartojant vaiko klaidas ar prašant garsus tarti taisyklingai) atkreipiamas vaiko dėmesys į taisyklingą garso artikuliaciją ir skambesį“, – aiškino dr. D. Kairienė.

O štai prašyti taisyklingai ištartį rekomenduojama tik tuos garsus, kurių tarimo vaiką moko logopedas. „Beje, kur kas geresnių rezultatų pavyks pasiekti, jei pastebėję taisyklingo kalbėjimo pavyzdį, mažylį pagirsite. Mat, akcentuojant vaiko gebėjimus, kartu stiprinamas ir jo pasitikėjimas savimi“, – sakė vienintelio Šiaurės Lietuvoje universiteto lektorė.